

مقایسه نگرش افراد مطلقه و متأهل پیرامون نقش ماهواره در انسجام خانواده*

محمدرضا مزیدی شرف‌آبادی^۱

محمودرضا مرتضوی^۲

سیدعلیرضا افشانی^۳

چکیده

با توجه به نقش رسانه‌ها در عرصه‌های مختلف اجتماعی، پژوهش حاضر به بررسی و مقایسه نگرش افراد متأهل و مطلقه به نقش برنامه‌های ماهواره‌ای فارسی زبان در انسجام خانواده در شهر یزد پرداخته است. در تحقیق حاضر از روش پیمایش استفاده شده است. این پژوهش به لحاظ معیار زمان، مقطعی، به لحاظ ماهیت، کاربردی و به لحاظ معیار وسعت، پهنانگر است. جامعه آماری این تحقیق، افراد مطلقه و متأهل شهر یزد می‌باشد که حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران برای افراد مطلقه ۲۱۱ نفر و برای افراد متأهل، ۳۲۳ نفر تعیین گردید. افراد مطلقه به شیوه نمونه‌گیری تصادفی از لیست موجود در مرکز بهزیستی و افراد متأهل نیز بصورت خوشه‌ای از مناطق مختلف سطح شهر یزد انتخاب شده‌اند. ابزار مورد استفاده در این پژوهش، پرسشنامه بوده است که اعتبار آن به صورت محتوایی و سازه‌ای و پایایی آن با ضریب آلفای کرونباخ به دست آمده است. در مجموع نزدیک به دو سوم پاسخگویان، بیشترین شبکه مورد تماشای خود را کانال‌های فارسی‌زبان با موضوعات خانوادگی اعلام نموده‌اند. همچنین میانگین میزان تأثیر منفی، شبکه‌های ماهواره‌ای بر انسجام خانواده از نظر نمونه آماری این تحقیق بیشتر از متوسط است ضمن اینکه افراد مطلقه و افرادی که ماهواره استفاده نمی‌کردند نگرش منفی‌تری نسبت به تأثیر ماهواره بر انسجام خانواده داشتند. هرچه پاسخگو بیشتر از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی زبان استفاده می‌کرد میزان تأثیر منفی ماهواره بر روابط زناشویی، روابط والدین و فرزندان، مناسبات خانوادگی و انسجام خانواده را کمتر ارزیابی می‌کرد.

کلید واژه : ماهواره، روابط زناشویی، مناسبات خانوادگی، روابط والدین و فرزندان، انسجام خانواده.

* تاریخ وصول: ۱۳۹۲/۱۰/۵ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۲/۱۰

۱ - دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات یزد، یزد، ایران

۲ - دکتری ارتباطات و عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد میبد، میبد، ایران

۳ - دکتری جامعه‌شناسی و دانشیار دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه یزد، یزد، ایران afshanalireza@yazd.ac.ir

۱- مقدمه

پژوهش‌های متعدد نشان دهنده آثار و عوارض زیان‌بار جسمی، روانی، اخلاقی و اجتماعی طلاق برای مردان، زنان مطلقه، فرزندان طلاق و حتی کلیت سازمان اجتماعی جامعه است. به‌طوری‌که بررسی‌های مختلف، رابطه نزدیک بین طلاق و آسیب‌های روانی- اجتماعی مختلف نظیر اعتیاد، جرم و بزهکاری، افزایش فقر و فساد و فحشا، خودکشی، اختلالات روانی و شخصیتی، افسردگی و نظایر آن را نشان داده‌اند و طلاق را موجد آن‌ها به‌شمار آورده‌اند (پیران، ۱۳۶۹؛ اخوان‌تفتی، ۱۳۸۲؛ ریاحی و دیگران، ۱۳۸۶). در واقع، طلاق به‌عنوان یکی از اصلی‌ترین عوامل از هم گسیختگی مهم‌ترین نهاد اجتماعی و اساس جامعه است (ملتفت و احمدی، ۱۳۸۷: ۱۵۳). طلاق یک آسیب اجتماعی جدی و مهمی است که افزایش ناگهانی آمارهای آن را باید به‌مثابه زنگ خطری برای جامعه دانست، زیرا با افزایش آسیب‌پذیری و بی‌ثباتی بنیان خانواده، آسیب‌های اجتماعی دیگر نیز مجال بروز و ظهور می‌یابند. از این‌رو، موضوعی نیست که بتوان ساده‌انگارانه از کنار آن گذشت.

بررسی روند زمانی تحولات طلاق در سطح کشور مؤید آن است که استان یزد همواره در زمره استان‌هایی بوده است که نهاد خانواده در آن از ثبات و استحکام بالایی برخوردار بوده و از نظر مقایسه‌ای یکی از پایین‌ترین میزان‌های طلاق را در بین استان‌های کشور داشته است. با این‌حال، بر اساس آمارها و شواهد موجود، در سالیان اخیر نرخ طلاق در یزد روند رو به رشدی را پیموده است. این افزایش، به‌ویژه در چند سال گذشته در مقایسه با چند دهه اخیر بی‌سابقه و نگران‌کننده بوده است. به‌طوری‌که بر مبنای اطلاعات سازمان ثبت احوال کشور، میانگین شاخص نسبت طلاق به ازدواج در استان یزد، در فاصله سال‌های ۸۶-۱۳۴۷ معادل ۳/۲ درصد بوده (و در این مدت هیچ‌گاه از ۵/۴ درصد فراتر نرفته) است، اما در سال ۱۳۸۷، نسبت طلاق‌ها به ازای هر صد ازدواج، به‌رقم ۶/۴ و در یازده ماهه نخست سال ۱۳۸۸، به ۸/۱ درصد افزایش یافته است.

آمار و ارقام فوق، به‌خصوص برای محیط مذهبی یزد که از دیرباز به دارالعباده شهرت داشته، و ارزش‌های اجتماعی و هنجارهای فرهنگی برآمده از تعالیم اسلامی، همواره گرمی‌بخش کانون صمیمی خانواده و مشوق حفظ ثبات، استحکام و پایداری نهاد خانواده بوده است، بسیار نگران‌کننده است. به‌ویژه آن‌که، ویژگی‌های متمایز فرهنگی، مذهبی و اجتماعی یزد نیز همیشه به‌عنوان الگویی مطلوب و مثال زدنی در سطح جامعه زبانزد بوده است. سیر تحولات طلاق و آهنگ تغییر آن در استان یزد، جهت روشن و خاصی را منعکس می‌کند که در خور توجه و تعمق ویژه‌ای، از جانب محققین اجتماعی، مدیران اجرایی و برنامه‌ریزان امور فرهنگی و اجتماعی جامعه است. بنابراین ضروری است مطالعه همه‌جانبه‌ای در جهت شناخت عوامل تازه‌ای صورت گیرد که به تضعیف سازوکارهای قوام‌دهنده و استحکام‌بخش نهاد خانواده در این استان منجر گردیده است. همچنین

ضروری است که شدت و اهمیت نسبی تأثیر عوامل تعیین کننده‌ای که در گذشته بوده‌اند و حالا به صورت وسیع‌تر چهره می‌نمایند، شناخته و ارزیابی گردد. یکی از عواملی که به نظر می‌رسد نقش مهمی در افزایش طلاق‌ها و به طور کلی تضعیف بنیان خانواده در شهر یزد به جا گذاشته است ماهواره است.

امروزه تمامی صاحب‌نظران و اندیشمندان حوزه‌ی ارتباطات جمعی در باب این مسأله به اجماع نظر رسیده‌اند که بشر در حال ورود به دوره‌ی جدیدی از تاریخ رسانه‌ها می‌باشد. در این خصوص برخی از صاحب‌نظران حوزه‌ی رسانه بر این باورند که در این دوره، جامعه‌ی جدیدی در حال شکل‌گیری می‌باشد که خصوصیت عمده‌ی آن حاکمیت تکنولوژی نوینی به نام ماهواره می‌باشد. برخی محققین معتقدند رسانه‌ها قادرند پدیده‌های جدید را در جامعه رواج دهند. امکان دارد این رواج در زمینه کالاهای مادی باشد. مانند آگاه کردن افراد جامعه از انواع کالاهای مصرفی یا موضوعات فکری مانند افکار و عقاید تازه یا روش‌های جدید زندگی (Defiuer and Denis, 1991: 48). بسیاری از نظریه پردازان ماهواره، پخش و دریافت مستقیم تلویزیونی از طریق آن را عامل و تسهیل کننده تهاجم فرهنگی غرب، تخریب هویت‌های بومی به نفع فرهنگ مسلط آمریکایی و در نهایت یکسانی فرهنگی می‌دانند (Schiller, 19998; Melkote et al., 1998). بنا به نظر برخی از جامعه‌شناسان، ماهواره هر چند دارای کارکردهای مختلفی مثل آگاهی‌بخشی، اطلاع‌رسانی و سرگرم‌کننده می‌باشد، بر خانواده تبعاتی را به دنبال داشته است که عبارتند از: ۱) تخریب ساختار سنتی خانواده‌ها (۲) تضعیف اخلاق در بین اعضای خانواده و جامعه (۳) تقویت سبک زندگی مصرفی و متظاهرانه (سخایی، ۱۳۹۱: ۴-۳).

به نظرمی‌رسد ماهواره در سالیان اخیر در جامعه مورد مطالعه یعنی شهر یزد، تأثیرات قابل توجهی بر جای گذاشته است. شبکه‌هایی مثل فارسی^۱، زمزمه^۲، من و تو^۳، پی‌ام‌سی^۴، جم^۵ و ... از مرداد سال ۱۳۸۸ به بعد پا به عرصه وجود گذاشتند. این شبکه‌ها بیشتر در حوزه مسائل خانواده، برنامه‌هایی پخش می‌کنند که با زیرساخت‌های فرهنگی ما به شدت در تضاد است.

استفاده از ماهواره در سال‌های اخیر در استان یزد گسترش یافته‌است، به نحوی که تحقیقات صورت گرفته نشان می‌دهد به رغم تابو بودن استفاده از ماهواره در کشور ایران، در سال ۱۳۹۰ بیش از نیمی از مردم شهر یزد اعلام نموده‌اند که از برنامه‌های ماهواره‌ای استفاده می‌نمایند. بر اساس نظر

-
- 1 - Farsi1
  - 2 - ZEMZEMEH
  - 3 - MANOTO1
  - 4 - PMC
  - 5 - GEMTV

متخصصین ارتباطات، صرفاً استفاده از ماهواره نیست که مشکل ایجاد می‌کند، بلکه شیوه بهره‌مندی از ماهواره می‌تواند تأثیرات سویی بر جای‌گذارند.

به نظر می‌رسد این برنامه‌ها در شهر یزد، مشکلات متعددی در روابط زوجین و حتی فرزندان ایجاد کرده است؛ بطوری که آمار طلاق در شهر یزد از ۵۲۰ مورد در سال ۱۳۸۶ به ۹۹۶ مورد در سال ۱۳۹۰ افزایش یافته است (سالنامه آماری سازمان ثبت احوال کشور سال ۱۳۸۶: ۴۲۶ و سالنامه آماری سازمان ثبت احوال کشور سال ۱۳۹۰: ۳۳۱)، که به نظر می‌رسد استفاده شهروندان یزدی از برنامه‌های ماهواره‌ای می‌تواند عامل بروز برخی از این طلاق‌ها باشد. از این رو پژوهش حاضر قصد دارد به بررسی این مسأله بپردازد که میزان استفاده از برنامه‌های ماهواره و مهم‌تر از آن نوع محتوای برنامه‌های مورد استفاده چه تأثیری بر روابط خانوادگی زوجین و ازهم‌گسیختگی ساختار خانواده در شهر یزد بر جا گذاشته است؟

۲- پیشینه تحقیق

نتایج به دست آمده از پژوهش نعیمی (۱۳۹۱) نشان‌دهنده تأثیر ماهواره در ایجاد ارزشهای مدرن در زوجین و تأثیر خانواده در پیدایی ارزش‌های سنتی در بین زوجین بود. همچنین نتایج حاکی از آن بود که برای ایجاد توازن در ارزشهای مسلط در زوجین و برای جلوگیری از تغییرات ناگهانی یا تضاد ارزشی در بین آنان، باید تعاملی سنجیده، بین این دو بال مهم، جامعه‌پذیری صورت‌گیرد.

یافته‌های تحقیق صفری شالی (۱۳۹۰) نشان داد که در مجموع؛ ساختار خانواده‌هایی که از شبکه‌های ماهواره‌ای استفاده نمی‌کنند در مقایسه با خانواده‌هایی که از شبکه‌های ماهواره‌ای استفاده می‌کنند از استحکام بیشتری برخوردار است.

افهمی و آقامحمدیان (۱۳۸۶) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که میانگین اعتقاد به باورها و رفتارهای دینی در دو گروه کسانی که به ماهواره دسترسی دارند و کسانی که به ماهواره دسترسی ندارند، تفاوت قابل توجهی با یکدیگر دارد؛ به گونه‌ای که کسانی که از ماهواره استفاده نمی‌کنند بیشتر به باورها و رفتارهای دینی پایبند بوده‌اند.

نتایج تحقیق فداکاردیلمقانی (۱۳۸۰) نشان داد جوانان بیننده برنامه‌های ماهواره‌ای تلویزیون، بیشتر از جوانان غیربیننده، تحت تأثیر مظاهر فرهنگ غرب قرار گرفته و از خودبیگانه شده‌اند. همچنین جوانان بیننده ماهواره، بیش از جوانان غیربیننده ماهواره، به پوشیدن البسه‌های خارجی، رقص دسته‌جمعی و موسیقی غیرمجاز نگرش مثبت داشتند.

مطالعه امیری و دیگران (۱۳۹۱) نشان داد که بین گرایش به آسیب‌های اجتماعی با میزان استفاده، نوع استفاده و میزان اعتماد به ماهواره همبستگی معناداری وجود دارد.

در تحقیق عریضی و دیگران (۱۳۸۵) بین وجود ماهواره در منزل و هویت جنسی رابطه وجود داشت و افراد دارای ماهواره از سازه هویت جنسی، نمره کمتری دریافت کرده‌اند. موضوع تحقیق حاضر به دلیل تفاوت‌های فرهنگی، در تحقیقات خارجی وجود ندارد ولیکن با توجه به این‌که تحقیقات مشابهی پیرامون تأثیرات رسانه بر نگرش و رفتار افراد در سایر کشورها صورت گرفته‌است؛ در ادامه به برخی پژوهش‌های مشابه خارجی اشاره می‌گردد. نتایج پژوهش مالا موس^۱ و بریر^۲ (۱۹۸۶) نشان داد که به نمایش گذاشتن خشونت جنسی در رسانه‌ها به توسعه الگوی تفکری منجر می‌شود که از خشونت علیه زنان حمایت می‌کند همچنین این نکته را خاطر نشان می‌کند که این نوع تفکر به شکل‌های مختلف به رفتارهای ضداجتماعی منجر می‌شود.

تحقیقی با عنوان مصرف رسانه‌های جمعی در بین جوانان در ژوئن سال ۲۰۰۳ توسط جمعی از پژوهشگران اسپانیایی جهت توصیف مصرف رسانه‌های جمعی (تلویزیون، تلفن‌های همراه، کامپیوتر، اینترنت و بازی‌های ویدئویی) در میان نوجوانان و تجزیه و تحلیل تأثیرات آن روی سلامتی و پیشرفت آنها صورت گرفت.

محققان بر اساس نتایج این پژوهش معتقدند که والدین باید محدودیت استفاده کمتر از دو ساعت را برای استفاده از رسانه‌های جمعی برای نوجوانان خود اعمال کرده و از اینکه این وسایل در اتاق خواب آنها وجود داشته‌باشد، ممانعت بعمل آورند (Sanz et al., 2003).

پژوهش پیرسون^۳ (۲۰۰۶) نشان داده‌است که نمایش خشونت، بی‌احترامی به زنان و پرزرق و برق نمودن استفاده از داروها، رفتارهای مشابهی را در دانش آموزان به وجود آورده‌است. برسامین^۴ و همکاران (۲۰۱۰) به این نتیجه دست‌یافتند که استفاده از تلویزیون به طور کلی و همچنین استفاده از برنامه‌های ویدیویی موزیک، جنسی و بزرگسالان در پیش‌بینی رفتارهای جنسی و وضعیت رابطه جنسی نوجوانان، پیش‌بینی کننده‌های معنی‌داری هستند.

۳- نظریه کاشت

نظریه کاشت^۵ یکی از پرکاربردترین نظریه‌های مربوط به اثرات رسانه‌های جمعی است. نظریه کاشت محصول دو دهه فعالیت پژوهشی محققان در دانشگاه پنسیلوانیا به سرگروهی جرج گریبر بر

1-Malamuth
2- Beriere
3- Pearson
4- Bersamin
5-Cultivation theory

روی وسایل ارتباط جمعی به طور عام و تلویزیون به گونه‌ای خاص است. این نظریه یکی از اشکال اثر رسانه‌ها در سطح شناختی بوده و مربوط به این موضوع است که قرار گرفتن در معرض رسانه‌ها، تا چه حد می‌تواند به باورها و تلقی عموم از واقعیت خارجی، شکل دهد؟ نظریه کاشت یا اشاعه برای ارائه الگویی از تحلیل، تبیین شده است؛ تا نشان‌دهنده تأثیر بلندمدت رسانه‌هایی باشد، که اساساً در سطح برداشت اجتماعی، عمل می‌کنند. فرض اساسی این نظریه این است که بین میزان مواجهه و استفاده از رسانه و واقعیت‌پنداری محتوا و برنامه‌های آن رسانه ارتباط مستقیم وجود دارد، بدین گونه که ساعت‌های متمادی مواجهه با رسانه باعث ایجاد تغییر نگرش و دیدگاه‌های موافق با محتوای رسانه می‌شود. در واقع نظریه پرورش با تعیین میزان و نوع برنامه‌های مورد استفاده از رسانه‌ها، میزان تأثیر را مطالعه می‌کند تا به سازوکار و نحوه تأثیر نائل آید (اعزازی، ۱۳۷۹: ۴۲). گربنر استدلال می‌کند که تلویزیون در میان رسانه‌های مدرن چنان جایگاه محوری در زندگی روزمره ما پیدا کرده‌است که منجر به غلبه آن بر محیط نمادین ما شده و پیام‌هایش در مورد واقعیت جاری تجربه شخصی و سایر وسایل شناخت جهان را گرفته‌است (بالاخانی، ۱۳۸۴: ۸۵).

گربنر با تمرکز مطالعات خود بر روی شهروندانی که میزان تماشای تلویزیون در آنها بالاست و مقایسه آن با افرادی که کمتر تلویزیون تماشا می‌کنند، عنوان می‌کند که از نظر تماشاگران پرمصرف، تلویزیون عملاً دیگر منافع اطلاعات، افکار و آگاهی را به انحصار درمی‌آورد و یک کاسه می‌کند. اثر این مواجهه با پیام‌ها چیزی را تولید می‌کند که گربنر آن را کاشت می‌خواند یا آموزش جهان‌بینی رایج ارزش‌های رایج.

گربنر از تلویزیون به عنوان بازوی فرهنگی اصلی جامعه یاد می‌کند. او می‌گوید دستگاه تلویزیون یک عضو اصلی خانواده شده است، کسی که بیشتر اوقات بیشتر داستان‌ها را می‌گوید. گربنر در مطالعات خود بین مخاطبان پرمصرف و کم‌مصرف تفاوت قائل می‌شود. به اعتقاد او تماشاگران پرمصرف تلویزیون اغلب تصویری از دنیا دارند که به دنیای تلویزیون نزدیک‌تر است.

بعدها تحت تأثیر انتقادهایی که از نظریه کاشت شد، تجدید نظریه‌هایی را در این خصوص انجام داد. در همین راستا وی دو مفهوم متداول‌سازی و تشدید را به نظریه خود اضافه کرد. با این مفاهیم این واقعیت در نظر گرفته می‌شود که میزان مواجهه با رسانه‌ای خاص نتایج متفاوتی را برای گروه‌های اجتماعی مختلف در بر دارد. متداول‌سازی هنگامی رخ می‌دهد که میزان مواجهه با رسانه، منجر به تقارن دیدگاه‌ها در گروه شود. برای مثال تماشاگران پرمصرف در هر دو دسته کم درآمد و پردرآمد در این نظر شریک‌اند که ترس از جنایت مشکل شخصی جدی است، اما تماشاگران کم مصرف در این دو دسته نظرشان مثل هم نیست. تماشاگران کم‌مصرف و کم‌درآمد با تماشاگران پرمصرف کم درآمد و پردرآمد اتفاق نظر دارند که ترس از جنایت مشکل جدی است (بالاخانی،

۱۳۸۴: ۸۶). اکنون داعیه‌ی این نظریه این است که استفاده از رسانه‌ها با متغیرهای دیگر در تعامل قرار می‌گیرد؛ به شیوه‌ای که مواجهه با رسانه‌ای خاص، بر برخی از افراد و گروه‌ها اثر قوی خواهد داشت و بر برخی از گروه‌ها تأثیری نخواهد گذاشت. گرنبر این نظر را می‌پذیرد که زمانی که شخص متغیرهای دیگر (میزان، نوع، مدت و ویژگی‌های فردی و اجتماعی) را هم‌زمان کنترل کند، اثر باقی‌مانده که قابل انتساب به رسانه‌ای خاص باشد، نسبتاً کم است (سورین و تانکاره، ۱۳۸۱: ۳۹۲). برخلاف تئوری‌های سنتی تأثیر رسانه‌ها، که تأثیر آنها را مستقیم و فوری فرض می‌کردند، تحلیل کاشت چند فرض اصلی برای شکل‌گیری کاشت ارائه کرد:

کاشت، روندی رو به انباشت دارد.^۱

تماشای تلویزیون عادت‌گونه و غیرانتخابی است.

روند کاشت چندوجهی است.^۲

کاشت به رایج‌سازی یک روند می‌انجامد (Gerbner et al., 1994: 18).

تئوری کاشت فرض می‌کند که رسانه‌های جمعی اثرات بلندمدت در نگرش بینندگان دارد، اثراتی که غیرمستقیم، تدریجی و کوچک هستند اما تراکمی و رو به افزایش می‌باشند و عمدتاً تأکید روی اثرات نگرشی است تا اثرات رفتاری (Chandler, 1995: 20). مورگان و سیگنورلی توضیح بیشتری ارائه داده‌اند: کاشت یعنی آنکه مدل‌های حاکم و مسلط تولید فرهنگی به تولید پیام‌ها و بازنمایی ایدئولوژی‌ها، جهان‌بینی‌ها، رویکردها و اقدامات و اعمال نهادهای مسلط و زمینه‌های فرهنگی گرایش دارند که از آنها ناشی شده‌اند تا آنها را پیروانند و پایدار کنند (رضوی‌زاده و نجفی، ۱۳۸۶: ۸۸-۸۷).

روند رو به کاشت از طریق تلویزیون، بدان معناست که با افزایش استفاده از تلویزیون میزان کاشت افزایش می‌یابد و به عبارتی، تأثیر تلویزیون در کسانی که بیشتر تلویزیون تماشا می‌کنند بیش‌تر است. گرنبر و همکارانش بیان‌داشته‌اند؛ افرادی که به میزان زیادی تلویزیون می‌بینند احتمالاً تأثیر بیش‌تری از آن می‌پذیرند تا افرادی که کم‌تر تلویزیون تماشا می‌کنند، به خصوص در مورد مسائلی که بینندگان تجربه مستقیم و دست اول کم‌تری دارند (Chandler, 1995: 22-29).

در مجموع می‌توان گفت خلاصه‌ی نظریه کاشت این است که افراد واقعیت‌های پیرامون خود را آن‌گونه می‌فهمند که تلویزیون به آنها نشان داده است. نظریه کاشت حاصل پژوهش‌هایی است که در آنها از افراد در رابطه با واقعیت‌های پیرامون سؤال شده، پاسخ آنهاپی که زیاد تلویزیون تماشا می‌کردند متفاوت از افرادی بود که کمتر با این وسیله سروکار داشتند. به عنوان نمونه در این

1 -Cultivation is Cumulative

2 -Cultivation is Multidirectional

پژوهش‌ها از افراد سؤال می‌شد که در طول یک هفته احتمال اینکه گرفتار نوعی خشونت شوید، چقدر است؟ پاسخ واقعی به این سؤال یک درصد یا حتی کمتر است. اما پاسخ افرادی که زیاد تلویزیون تماشا می‌کردند ۱۰ درصد بود (سورین و تانکارد، ۱۳۸۱: ۳۹۱).

۴- فرضیات تحقیق

میزان تأثیر منفی شبکه‌های ماهواره‌ای بر انسجام خانواده بیش از متوسط است. بین میزان استفاده از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی زبان با نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر روابط زناشویی رابطه وجود دارد.

بین نوع استفاده از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی زبان با نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر روابط زناشویی رابطه وجود دارد.

بین میزان استفاده از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی زبان با نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر روابط والدین و فرزندان رابطه وجود دارد.

بین نوع استفاده از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی زبان با نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر روابط والدین و فرزندان رابطه وجود دارد.

بین میزان استفاده از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی زبان با نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر مناسبات خانوادگی رابطه وجود دارد.

بین نوع استفاده از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی زبان با نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر مناسبات خانوادگی رابطه وجود دارد.

بین میزان استفاده از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی زبان با نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر انسجام خانواده رابطه وجود دارد.

بین نوع استفاده از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی زبان با نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر انسجام خانواده رابطه وجود دارد.

بین افراد مطلقه و متأهل به لحاظ نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر انسجام خانواده تفاوت وجود دارد.

بین افراد دارای ماهواره و بدون ماهواره به لحاظ نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر انسجام خانواده تفاوت وجود دارد.

۵- روش‌شناسی تحقیق

در تحقیق حاضر از روش پیمایش استفاده شده است. این پژوهش به لحاظ معیار زمان، مقطعی،

به لحاظ ماهیت، کاربردی و به لحاظ معیار وسعت، پهنانگر است. جامعه آماری این تحقیق، افراد مطلقه و متأهل شهر یزد می‌باشد که افراد مطلقه به شیوه نمونه‌گیری تصادفی از لیست موجود در مرکز بهزیستی انتخاب (در شهر یزد مراجعین به دادگستری جهت طلاق، ابتدا جهت مشاوره به بهزیستی معرفی می‌شوند) و افراد متأهل نیز بصورت خوشه‌ای از مناطق مختلف سطح شهر یزد انتخاب شده‌اند. برای محاسبه حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده گردید. تعداد افراد مراجعه‌کننده به مرکز مشاوره بهزیستی ۱۵۰۰ نفر بوده است که با سطح اطمینان ۹۵ درصد و دقت احتمالی ۵ درصد و واریانس به دست آمده از پیش‌آزمون، حجم نمونه برای افراد مطلقه ۲۱۱ نفر محاسبه شد و حجم برای نمونه افراد متأهل، ۳۲۳ نفر تعیین گردید.

ابزار مورد استفاده در این پژوهش، پرسشنامه بوده است که پس از احراز اعتبار و پایایی در مرحله مقدماتی، جهت جمع‌آوری داده‌ها در مرحله نهایی مورد استفاده قرار گرفت.

۶- تعاریف نظری متغیرها

روابط زناشویی: ارتباط زناشویی، فرایندی است که در طی آن زن و شوهر چه به صورت کلامی در قالب گفتار و گوش دادن و چه به صورت غیرکلامی در قالب حالات چهره و روابط جنسی و جسمی به تبادل احساسات و افکار می‌پردازند (نوابی نژاد، ۱۳۷۷).

روابط والدین و فرزندان: فرایندی است که پدر و مادر در یک رابطه مستقیم و آگاهانه با فرزندان خود در کنش متقابل هستند.

مناسبات خانوایی: مناسبات خانواده بخش مهمی از ساختار خانواده را تشکیل می‌دهد که شامل روابط، الگوهای تعامل و نقش‌های خانوادگی می‌باشد (Protes & Howel, 1992: 45) به نقل از سیف، ۱۳۶۸).

انسجام خانواده: در این نوشتار، منظور از انسجام خانواده، مطلوبیت مناسبات خانوادگی، روابط والدین و فرزندان و روابط زناشویی می‌باشد.

۷- تعریف عملیاتی متغیرها

میزان استفاده از شبکه‌های ماهواره‌ای: میزان استفاده از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی زبان در بین شهروندان شهر یزد در قالب یک سؤال باز (میزان تماشا به ساعت در طول شبانه روز) مورد سنجش قرار گرفت. همچنین تعداد سال‌هایی که در خانه ماهواره تماشا می‌کنند.

نوع شبکه‌های مورد استفاده: منظور از این متغیر دسته‌بندی شبکه‌های ماهواره‌ای در ۵ قالب

است:

۱) شبکه‌های فارسی‌زبان با موضوعات خانوادگی (مثل فارسی‌وان، من و تو، PMC، جم، زمزمه و...)

۲) شبکه‌های فارسی‌زبان با موضوعات سیاسی (مثل صدای امریکا (VOA)، BBC و...)

۳) شبکه‌های ایرانی برون مرزی مثل جام‌جم

۴) شبکه‌های داخلی و استانی

۵) سایر (ورزشی، کشورهای همسایه، و...)

روابط زناشویی: در این تحقیق برای سنجش مفهوم رابطه زناشویی از شاخص‌هایی چون گفتگو و اختلاط با همسر، ابراز محبت به همسر، رضایت از ازدواج، رضایت جنسی از همسر، بدبینی به همسر، صحبت‌های عاشقانه و محبت‌آمیز با همسر و بر روی رابطه جنسی با کسی غیر از همسر در قالب طیف لیکرت ۵ درجه‌ای استفاده شده است.

روابط والدین و فرزندان: در این تحقیق برای سنجش روابط والدین و فرزندان از شاخص‌هایی چون درک ناراحتی فرزندان، تربیت فرزندان، وقت گذاشتن برای فرزندان، تفریح بردن فرزندان، محبت به فرزندان، درک مشکلات فرزندان و آینده‌نگری برای فرزندان در قالب طیف لیکرت ۵ درجه‌ای استفاده شده است.

مناسبات خانوادگی: در این تحقیق برای سنجش مفهوم مناسبات خانوادگی از شاخص‌هایی تحقیر همسر در نزد فامیل، صداقت با همسر، درددل با همسر، همفکری در مسائل مختلف با همسر، کمک به همسر در کارهای منزل، خوش‌اخلاقی در منزل و اعتقادات مذهبی زن و شوهر در قالب طیف لیکرت ۵ درجه‌ای استفاده شده است.

انسجام خانواده: در این پژوهش از ترکیب متغیرهای روابط زناشویی، روابط والدین و فرزندان و مناسبات خانوادگی متغیر جدیدی به نام انسجام خانواده ساخته شد.

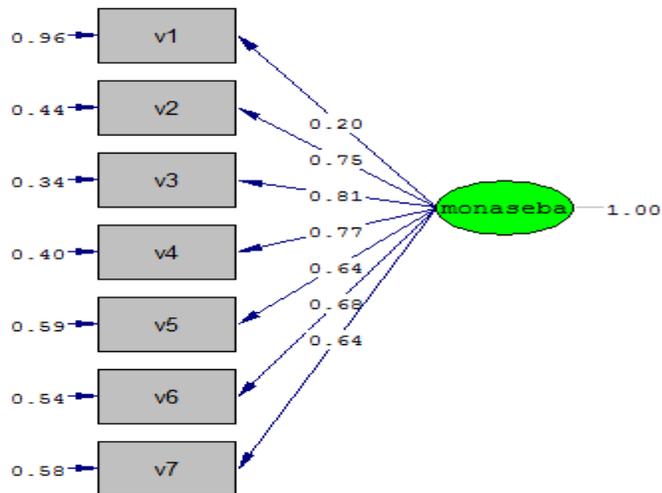
۸- اعتبار پرسشنامه

در رابطه با اعتبار^۱ ابزار اندازه‌گیری باید گفت که در این تحقیق، برای سنجش میزان اعتبار پرسشنامه، از روش اعتبار محتوایی استفاده شده است. بدین ترتیب که در سنجش اعتبار، در هنگام تهیه پرسشنامه، از نظرات ۵ نفر از اساتید و ۳ تن از کارشناسان استفاده و پرسشنامه اولیه تهیه گردید. همچنین برای تعیین اعتبار سازه پرسشنامه و با استفاده از نرم‌افزار لیزرل از روش تحلیل عامل

تأییدی^۱ استفاده شده است که در اینجا به بحث مختصری در مورد تحلیل عامل تأییدی و مشخصه‌های برازندگی آن پرداخته می‌شود.

الف- بررسی اعتبار گویه‌های سازه نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر مناسبات خانوادگی: در این پژوهش برای سنجش سازه نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر مناسبات خانوادگی در قالب ۷ گویه از پاسخگویان پرسیده شد که ماهواره بر هر کدام از موارد زیر چه نوع تأثیری داشته است (خیلی مثبت، مثبت، بدون تأثیر، منفی، خیلی منفی):

۱- بر روی تحقیر همسر در نزد فامیل ۲- بر روی صداقت با همسر ۳- بر روی درِدل با همسر ۴- بر روی همفکری در مسائل مختلف با همسر ۵- بر روی کمک به همسر در کارهای منزل ۶- بر روی خوش اخلاقی در منزل ۷- بر روی اعتقادات مذهبی زن و شوهر

Chi-Square=17.44, df=14, P-value=0.23371, RMSEA=0.067

نمودار شماره ۱: خروجی لیزرل برای تحلیل عاملی تأییدی سازه نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر مناسبات خانوادگی بر طبق یافته‌های نمودار فوق می‌توان گفت گویه درِدل با همسر، بیشترین و گویه تحقیر همسر در نزد فامیل کمترین میزان رابطه را با سازه نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر مناسبات خانوادگی دارند.

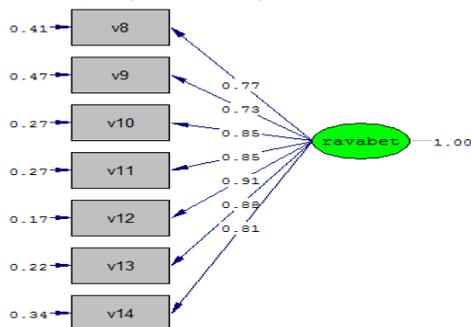
جدول شماره ۱: شاخص‌های نیکویی برازش سازه نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر مناسبات خانوادگی

شاخص	Chi-Square	Df	Chi-Square/Df	RMSEA	GFI	CFI	NFI	NNFI	IFI
مقدار	۱۷/۴۴	۱۴	۱/۲۵	۰/۰۶۷	۰/۹۲	۰/۹۹	۰/۹۳	۰/۹۹	۰/۹۹

با توجه به خروجی لیزرل که در جدول فوق ارائه شده، مقدار χ^2/df محاسبه شده ۱/۲۵ است،

وجود χ^2/df کوچکتر از ۳ نشان دهنده برازش مناسب مدل است همچنین ریشه خطای میانگین مجذورات تقریب (RMSEA) باید کمتر از ۰/۱ باشد که در مدل ارائه شده برابر ۰/۰۶۷ است. میزان مولفه‌های GFI، CFI، NFI، NNFI و IFI نیز باید بیشتر از ۰/۹ باشد که در مدل تحت بررسی به ترتیب برابر ۰/۹۲، ۰/۹۹، ۰/۹۳، ۰/۹۹ و ۰/۹۹ است. با توجه به شاخص‌ها و خروجی‌های نرم افزار لیزرل می‌توان گفت معرف‌های انتخاب شده برای سنجش سازه نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر مناسبات خانوادگی از اعتبار لازم برخوردار است و به خوبی می‌توانند سازه نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر مناسبات خانوادگی را بسنجند.

ب- بررسی اعتبار گویه‌های سازه نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر روابط والدین و فرزندان: در این پژوهش برای سنجش سازه نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر روابط والدین و فرزندان در قالب ۷ گویه از پاسخگویان پرسیده شد که ماهواره بر هر کدام از موارد زیر چه نوع تأثیری داشته است (خیلی مثبت، مثبت، بدون تأثیر، منفی، خیلی منفی) ۸- بر روی درک ناراحتی فرزندان ۹- بر روی تربیت فرزندان ۱۰- بر روی وقت گذاشتن برای فرزندان ۱۱- بر روی تفریح بردن فرزندان ۱۲- بر روی محبت به فرزندان ۱۳- بر روی درک مشکلات فرزندان ۱۴- بر روی آینده‌نگری برای فرزندان

Chi-Square=19.19, df=14, P-value=0.15787, RMSEA=0.092

نمودار شماره ۲: خروجی لیزرل برای تحلیل عاملی تائیدی سازه نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر روابط والدین و فرزندان

بر طبق یافته‌های نمودار فوق می‌توان گفت گویه محبت به فرزندان بیشترین و گویه تربیت فرزندان کمترین میزان رابطه را با سازه نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر روابط والدین و فرزندان دارند.

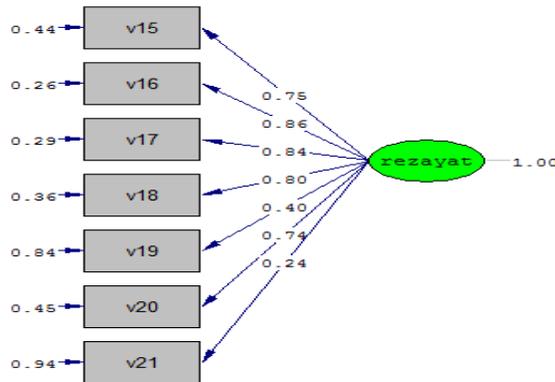
جدول شماره ۲: شاخص‌های نیکویی برازش سازه نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر روابط والدین و فرزندان

شاخص	Chi-Square	Df	Chi-Square/Df	RMSEA	GFI	CFI	NFI	NNFI	IFI
مقدار	۱۹/۱۹	۱۴	۱/۳۷	۰/۰۹۲	۰/۹۰	۰/۹۷	۰/۹۲	۰/۹۶	۰/۹۷

با توجه به توضیحات ارائه شده در مورد شاخص‌های فوق در جدول شماره ۱ می‌توان گفت

معرف‌های انتخاب شده برای سنجش سازه نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر روابط والدین و فرزندان از اعتبار لازم برخوردار است و به خوبی می‌تواند سازه نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر روابط والدین و فرزندان را بسنجند.

ج- بررسی اعتبار گویه‌های سازه نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر رضایت زناشویی: برای سنجش سازه نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر رضایت زناشویی در قالب ۷ گویه از پاسخگویان پرسیده شد که ماهواره بر هر کدام از موارد زیر چه نوع تأثیری داشته است (خیلی مثبت، مثبت، بدون تأثیر، منفی، خیلی منفی): ۱۵- بر روی گفتگو و اختلاط با همسر ۱۶- بر روی ابراز محبت به همسر ۱۷- بر روی رضایت از ازدواج ۱۸- بر روی رضایت جنسی از همسر ۱۹- بر روی بدبینی به همسر ۲۰- بر روی صحبت‌های عاشقانه و محبت‌آمیز با همسر ۲۱- بر روی رابطه جنسی با کسی غیر از همسر

Chi-Square=19.37, df=14, P-value=0.15129, RMSEA=0.088

نمودار شماره ۳: خروجی لیزرل برای تحلیل عاملی تائیدی سازه نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر رضایت زناشویی

بر طبق یافته‌های نمودار فوق می‌توان گفت گویه ابراز محبت به همسر بیشترین و گویه رابطه جنسی با کسی غیر از همسر کمترین میزان رابطه را با سازه نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر رضایت زناشویی دارند.

جدول شماره ۳: شاخص‌های نیکویی برازش سازه نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر رضایت زناشویی

شاخص	Chi-Square	Df	Chi-Square/Df	RMSEA	GFI	CFI	NFI	NNFI	IFI
مقدار	۱۹/۳۷	۱۴	۱/۳۸	۰/۰۸۸	۰/۹۰	۰/۹۷	۰/۹۲	۰/۹۶	۰/۹۷

با توجه به توضیحات ارائه شده در مورد شاخص‌های فوق در جدول شماره ۱ می‌توان گفت معرف‌های انتخاب شده برای سنجش سازه نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر رضایت زناشویی از اعتبار

لازم برخوردار است و به خوبی می‌توانند سازه نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر رضایت زناشویی را بسنجند.

برای سنجش پایایی از شریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. میزان آلفا برای سازه نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر مناسبات خانوادگی (۰/۸۳۱)، نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر روابط والدین و فرزندان (۰/۹۳۴)، نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر رضایت زناشویی (۰/۸۶۲) و نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر انسجام خانواده (۰/۹۴۳) شده که چون میزان آلفا در همه موارد از ۰/۷ بیشتر شده است حکایت از همبستگی درونی گویه‌ها و مطلوبیت پایایی ابزار تحقیق دارد.

۹- یافته‌ها

- در بین نمونه مورد مطالعه که شامل ۵۳۴ نفر می‌باشد، نیمی از افراد در هر دو گروه متأهل و مطلقه را مردان و نیمی را زنان تشکیل می‌دهند همچنین نزدیک به نیمی از افراد در منزل خود دارای ماهواره هستند و نیمی دیگر فاقد ماهواره‌اند.

- میزان تحصیلات پاسخگویان در قالب یک سؤال باز پرسیده شد. حداقل و حداکثر تحصیلات پاسخگویان در دامنه بیسواد (۰) و دکترا (۲۲) بوده است. همچنین میانگین و انحراف معیار میزان تحصیلات در گروه مطلقه در بین مردان به ترتیب ۱۱/۲۷ و ۳/۲۲۱ و در بین زنان ۱۲/۱۰ و ۳/۳۰۳ و در گروه افراد متأهل در مردان به ترتیب ۱۲/۸۵ و ۳/۴۳۹ و در زنان ۱۲/۵۲ و ۳/۴۶۶ بوده است.

- میانگین و انحراف معیار سن در گروه مطلقه در بین مردان به ترتیب ۳۲/۶۵ و ۱۰/۸۳۱ و در بین زنان ۲۷/۷۰ و ۷/۰۰۸ و در گروه افراد متأهل در مردان به ترتیب ۳۸/۵۲ و ۱۰/۹۱۹ و در زنان ۳۳/۰۸ و ۱۱/۲۳۶ بوده است.

جدول شماره ۴: آمار توصیفی متغیر میزان تماشای ماهواره به تفکیک گروه‌ها

میزان تماشای ماهواره (به ساعت)					جنسیت	وضعیت زناشویی
ماکزیمم	مینیمم	انحراف معیار	واریانس	میانگین		
۸	۱	۱/۶۰۱	۲/۵۶۲	۲/۲۹	مرد	مطلقه
۷	۱	۱/۷۴۷	۳/۰۵۴	۳/۱۵	زن	
۸	۱	۱/۶۵۳	۲/۷۳۲	۲/۷۷	مرد	متأهل
۱۲	۱	۲/۸۲۴	۷/۹۷۵	۳/۷۲	زن	

میانگین میزان تماشای ماهواره در گروه مطلقه در بین مردان و زنان به ترتیب ۲/۲۹ و ۳/۱۵ ساعت و در گروه افراد متأهل در مردان و زنان به ترتیب ۲/۷۷ و ۳/۷۲ بوده است.

جدول شماره ۵: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب شبکه مورد علاقه به تفکیک وضعیت زناشویی

شبکه مورد علاقه										جنسیت	وضعیت زناشویی
سایر (ورزشی، کشورهای همسایه، و ...)		شبکه‌های داخلی و استانی		شبکه‌های ایرانی برون مرزی مثل جام‌جم		کانال‌های فارسی زبان با موضوعات سیاسی		کانال‌های فارسی زبان با موضوعات خانوادگی			
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد		
۳/۸	۲	۹/۶	۵	۳/۸	۲	۹/۶	۵	۷۳/۱	۳۸	مرد	مطلقه
۱/۹	۱	۱۷/۰	۹	۵/۷	۳	۵/۷	۳	۶۹/۸	۳۷	زن	
۱۲/۳	۱۰	۸/۶	۷	۸/۶	۷	۱۲/۳	۱۰	۵۶/۸	۴۶	مرد	متأهل
۲/۵	۲	۱۸/۵	۱۵	۶/۲	۵	۷/۴	۶	۶۵/۴	۵۳	زن	

آمار جدول فوق نشان می‌دهد که بیش از ۷۰ درصد افراد مطلقه به تماشای کانال‌های فارسی زبان با موضوعات خانوادگی (مثل فارسی‌وان، من و تو، PMC، جم، زمزمه و ...) علاقمند می‌باشند و بعد از آن بیشترین علاقه به شبکه‌های داخلی و استانی است. حدود ۶۰ درصد افراد متأهل نیز به تماشای کانال‌های فارسی زبان با موضوعات خانوادگی علاقمند می‌باشند و بعد از آن بیشترین علاقه به شبکه‌های داخلی و استانی است. در مجموع نزدیک به دو سوم پاسخگویان بیشترین شبکه مورد تماشای خود را کانال‌های فارسی زبان با موضوعات خانوادگی اعلام نموده‌اند. برای سنجش میزان تأثیر منفی شبکه‌های ماهواره‌ای بر انسجام خانواده، ۲۱ گویه در پرسشنامه قرار داده شده که هر پاسخگو به ازای هر گویه، بسته به نوع گویه، حداقل یک (برای گزینه خیلی مثبت) و حداکثر ۵ (خیلی منفی) دریافت می‌کرد. بنابراین حداقل و حداکثر امتیازات پاسخگو به لحاظ نظری بین ۲۱ تا ۱۰۵ بوده است به گونه‌ای که نمره بالاتر نشان‌دهنده نگرش منفی‌تر به تأثیر ماهواره بر انسجام خانواده است. میانگین این دامنه یعنی ۶۳ به عنوان حد متوسط میزان تأثیر منفی شبکه‌های ماهواره‌ای بر انسجام خانواده در نظر گرفته شد تا با استفاده از آزمون تی تک‌نمونه‌ای مشخص گردد که میزان تأثیر منفی شبکه‌های ماهواره‌ای بر انسجام خانواده چقدر است؟

جدول شماره ۶: خروجی آزمون تی تک‌نمونه‌ای برای سنجش میزان تأثیر منفی شبکه‌های ماهواره‌ای بر انسجام خانواده

گروه	تعداد	میانگین نظری	میانگین نمونه	انحراف معیار	تی	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
مطلقه	۲۱۱	۶۳	۷۰/۲۳	۱۷/۲۰۲	۶/۱۰۷	۲۱۰	۰/۰۰۰
متأهل	۳۲۳	۶۳	۶۵/۹۴	۱۳/۶۹۸	۳/۸۵۵	۳۲۲	۰/۰۰۰
کل	۵۳۴	۶۳	۶۷/۶۳	۱۵/۳۰۹	۶/۹۹۶	۵۳۳	۰/۰۰۰

همان‌طور که خروجی این آزمون نشان می‌دهد میانگین نمره میزان تأثیر منفی شبکه‌های

ماهواره‌ای بر انسجام خانواده در بین نمونه افراد مطلقه (۷۰/۲۳) و همچنین در بین نمونه افراد متأهل (۶۵/۹۴) به طور معنی‌داری بیشتر از میانگین نظری (۶۳) بوده است. همچنین در مجموع پاسخگویان، میانگین به دست آمده (۶۷/۶۳) به طور معنی‌داری بیشتر از میانگین نظری (۶۳) بوده است و می‌توان گفت در مجموع میانگین میزان تأثیر منفی شبکه‌های ماهواره‌ای بر انسجام خانواده از نظر نمونه آماری این تحقیق بیشتر از متوسط است.

جدول شماره ۷: خروجی آزمون تی برای مقایسه میانگین نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر انسجام خانواده بر

حسب وضعیت زناشویی^۱

متغیر	گروه‌ها	تعداد	میانگین	انحراف معیار	تی	سطح معنی‌داری
وضعیت زناشویی	مطلقه	۲۱۱	۷۰/۲۳	۱۷/۲۰۲	۳/۱۹۶	۰/۰۰۲
	متأهل	۳۲۳	۶۵/۹۴	۱۳/۶۹۸		

خروجی این آزمون‌ها نشان می‌دهد که بین افراد متأهل و مطلقه به لحاظ نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر انسجام خانواده، تفاوت معنی‌داری وجود دارد. تی محاسبه شده برای جدول مزبور برابر مقایسه نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر انسجام خانواده برابر ۳/۱۹۶ شده است که از مقدار تی جدول با در نظر گرفتن پنج درصد خطا بزرگ‌تر است و می‌توان فرض صفر را رد کرد. به عبارت دیگر افراد مطلقه نگرش منفی تری نسبت به تأثیر ماهواره بر انسجام خانواده داشتند.

جدول شماره ۸: خروجی آزمون تی برای مقایسه میانگین نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر انسجام خانواده بر

حسب داشتن ماهواره

متغیر	گروه‌ها	تعداد	میانگین	انحراف معیار	تی	سطح معنی‌داری
ماهواره	ندارد	۲۶۷	۷۰/۷۰	۱۵/۱۶۴	۴/۷۲۵	۰/۰۰۰
	دارد	۲۶۷	۶۴/۵۷	۱۴/۸۵۷		

خروجی این آزمون نشان می‌دهد که بین افراد ماهواره‌دار و افراد بدون ماهواره به لحاظ نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر انسجام خانواده، تفاوت معنی‌داری وجود دارد. تی محاسبه شده برای جدول مزبور برابر مقایسه نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر انسجام خانواده برابر ۴/۷۲۵ شده است که از مقدار تی جدول با در نظر گرفتن پنج درصد خطا بزرگ‌تر است و می‌توان فرض صفر را رد کرد. به عبارت دیگر افرادی که ماهواره استفاده نمی‌کنند نگرش منفی تری نسبت به تأثیر ماهواره بر انسجام خانواده داشتند.

۱- در این آزمون‌ها ابتدا آزمون لون مورد بررسی قرار گرفت. در صورتی که فرض برابری واریانس‌ها رد نشد از تی سطر اول و در صورت رد شدن فرض برابری واریانس‌ها از تی سطر دوم استفاده شده است.

جدول شماره ۹: خروجی ضریب همبستگی پیرسون برای آزمون رابطه میزان استفاده از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی زبان با نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر موضوعات مختلف

متغیر	متغیر	ضریب پیرسون	سطح معنی‌داری	تعداد
میزان استفاده از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی زبان	تأثیر ماهواره بر روابط زناشویی	-۰/۱۷۷	۰/۰۰۴	۲۶۷
	تأثیر منفی ماهواره بر روابط والدین و فرزندان	-۰/۱۴۹	۰/۰۱۵	۲۶۷
	تأثیر منفی ماهواره بر مناسبات خانوادگی	-۰/۱۴۸	۰/۰۱۶	۲۶۷
	تأثیر ماهواره بر انسجام خانواده	-۰/۱۶۸	۰/۰۰۶	۲۶۷

بر اساس اطلاعات جدول بالا، ضریب همبستگی پیرسون بین میزان استفاده از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی زبان با سازه‌های مختلف تحقیق (تأثیر ماهواره بر روابط زناشویی، تأثیر منفی ماهواره بر روابط والدین و فرزندان، تأثیر منفی ماهواره بر مناسبات خانوادگی و تأثیر ماهواره بر انسجام خانواده) منفی شده است و چون سطح معنی‌داری از ۰/۰۵ کمتر شده، نشان‌دهنده این است که این رابطه‌ها معنی‌دار است. با توجه به منفی بودن ضریب، مشخص می‌شود که هرچه پاسخگو بیشتر از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی زبان استفاده می‌کند میزان تأثیر منفی ماهواره بر روابط زناشویی، روابط والدین و فرزندان، مناسبات خانوادگی و انسجام خانواده را کمتر ارزیابی می‌کند.

جدول شماره ۱۰: خروجی آزمون تحلیل واریانس برای آزمون تفاوت میانگین نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر موضوعات مختلف بر حسب نوع استفاده از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی زبان

متغیر	متغیر	میانگین مربعات		F	سطح معنی‌داری
		بین گروهی	درون گروهی		
نوع استفاده از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی زبان	نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر روابط زناشویی	۶۶/۳۵۷	۲۹/۰۷۹	۲/۲۸۲	۰/۰۶۱
	نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر روابط والدین و فرزندان	۱۰۴/۶۴۵	۴۰/۲۵۵	۲/۶۰۰	۰/۰۳۷
	نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر مناسبات خانوادگی	۶۳/۸۸۷	۲۱/۶۷۱	۲/۹۴۸	۰/۰۲۱
	نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر انسجام خانواده	۶۲۱/۴۰۹	۲۱۴/۷۲۶	۲/۸۹۴	۰/۰۲۳

با توجه به اطلاعات جدول فوق، تفاوت معنی‌داری بین میانگین نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر روابط زناشویی بر حسب نوع استفاده از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی زبان وجود ندارد ($P = 0/061$; $F = 2/282$). ولی تفاوت معنی‌داری بین میانگین نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر روابط والدین و فرزندان بر حسب نوع استفاده از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی وجود دارد ($P = 0/037$; $F = 2/600$).

آزمون تعقیبی توکی^۱ نشان داد کسانی که از شبکه‌های داخلی و استانی بیشتر استفاده می‌کنند میزان تأثیر منفی ماهواره بر روابط والدین و فرزندان را بیشتر می‌دانند.^۲

همچنین تفاوت معنی‌داری بین میانگین نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر مناسبات خانوادگی بر حسب نوع استفاده از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی وجود دارد ($F=2/948$; $P=0/021$). بر اساس خروجی آزمون تعقیبی توکی، کسانی که از شبکه‌های فارسی زبان با موضوعات سیاسی بیشتر استفاده می‌کنند میزان تأثیر منفی ماهواره بر مناسبات خانوادگی را بیشتر می‌دانند. و نهایتاً اینکه تفاوت معنی‌داری بین میانگین نگرش به تأثیر منفی ماهواره بر انسجام خانواده بر حسب نوع استفاده از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی وجود دارد ($F=2/894$; $P=0/023$). بر اساس نتایج آزمون تعقیبی توکی، کسانی که از شبکه‌های فارسی زبان با موضوعات سیاسی بیشتر استفاده می‌کنند میزان تأثیر منفی ماهواره بر انسجام خانواده را بیشتر می‌دانند.

۱۰- بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌ها نشان داد افراد مطلقه نگرش منفی‌تری نسبت به تأثیر ماهواره بر انسجام خانواده داشتند. این یافته می‌تواند نشان‌دهنده این باشد که افراد مطلقه تبلور عینی تأثیرگذاری برنامه‌های ماهواره‌ای بر انسجام خانواده را درک کرده و مصادیق واقعی این تأثیرگذاری را در زندگی زناشویی خودشان تجربه نموده‌اند. این یافته همسو با یافته‌های تحقیق صفری‌شالی (۱۳۹۰) است که نشان داد که ساختار خانواده‌هایی که از شبکه‌های ماهواره‌ای استفاده نمی‌کنند در مقایسه با خانواده‌هایی که از شبکه‌های ماهواره‌ای استفاده می‌کنند، از استحکام بیشتری برخوردار می‌باشد. پیشنهاد می‌شود با توجه به اینکه زنان در مقایسه با مردان ساعات بیشتری را به تماشای برنامه‌های ماهواره‌ای اختصاص می‌دهند؛ مسؤولین و برنامه‌ریزان رسانه ملی، تدابیر ویژه‌ای در این زمینه بیندیشند و بویژه در ساعات اولیه صبح که زنان در خانه هستند و فراغت بیشتری دارند، برنامه‌های ویژه‌ای برای آنها در نظر بگیرند. قطعاً مردم اگر نیازشان تامین شود، جای دیگر نمی‌روند. رادیو و تلویزیون باید پاسخگوی نیازهای افراد باشند. غنی کردن برنامه‌های داخلی صدا و سیما، شناختن نیازهای افراد جامعه، تعلیم، آگاهی بخشیدن و آشنا کردن افراد از اثرات مخرب ماهواره توسط جامعه‌شناسان، روانشناسان و علماء بهترین راه مبارزه با برنامه‌های ماهواره است.

1. Tukey

^۲ - در اینجا تنها به نتیجه آزمون تعقیبی توکی اشاره شده است و به دلیل زیاد بودن حجم مطالب و جداول مقاله، جداول توکی گزارش نشده است.

بیش از ۷۳ درصد مردان گروه مطلقه و نزدیک به ۷۰ درصد زنان از این گروه کانال‌های فارسی‌زبان با موضوعات خانوادگی (مثل فارسی‌وان، من و تو، PMC، جم، زمزمه و ...) را تماشا می‌کنند و از طرف دیگر افراد مطلقه نگرش منفی‌تری نسبت به تأثیر ماهواره بر انسجام خانواده داشتند، بنابراین مشخص می‌گردد که گردانندگان شبکه‌های ماهواره‌ای به یکی از اهداف خود که تأثیرگذاری منفی بر انسجام خانواده است دست یافته‌اند. یکی از دلایلی که بسیاری از بینندگان جذب این گونه برنامه‌ها می‌شوند، جنبه سرگرمی و تفریح آنهاست. یک عنصر و مؤلفه بسیار مهم در سیاست ماهواره‌ای گرایش و خواست مردم برای دسترسی به برنامه‌های (غالباً مطلوب و مثبت) ماهواره‌ای است (Thomas, 1999: 243-254). به عقیده بسیاری از کارشناسان، رسانه‌های داخلی ما در حوزه سرگرمی و تفریح نتوانسته‌اند نیاز مخاطب را برآورده کنند. تلویزیون، رادیو، رسانه و مطبوعات داخلی رسانه‌های شادی نیستند. بیشتر؛ رسانه‌های غمگین و حزن‌آوری هستند. در همه موضوعات در حوزه تولید محتوا به تکراری و تکراری‌گویی افتاده‌اند. آن چیزی را که مردم نیاز دارند در ارتباط با زندگی روزمره قشرهای مختلف مردم، پاسخگوشان نبوده‌است. پیشنهاد می‌شود در برنامه‌های تلویزیونی به این نکته توجه ویژه‌ای مبذول شده و برنامه‌های درخوری با محتوای تفریح و سرگرمی تهیه و از شبکه‌های ملی پخش گردد. همچنین جهت تنوع بخشیدن به برنامه‌ها می‌توان شبکه‌های استانی را برای همه استان‌های کشور قابل دریافت ساخت تا ضمن اینکه به سلاقی مختلف توجه بیشتری می‌گردد؛ مردم بتوانند از برنامه‌های سرگرمی و تفریحی این شبکه‌ها نیز استفاده نمایند. ضمن اینکه شهر یزد به عقیده خیلی از کارشناسان با کمبود مراکز تفریحی و سرگرمی بویژه برای زنان مواجه می‌باشد و همین امر به افزایش ساعات اختصاص داده‌شده به تماشای برنامه‌های ماهواره‌ای دامن زده‌است، لذا جا دارد مسئولین با گسترش مکان‌های تفریحی و سرگرمی از میزان وقت صرف شده توسط مردم برای تماشای برنامه‌های ماهواره‌ای بکاهند.

میانگین نمره میزان تأثیر منفی شبکه‌های ماهواره‌ای بر انسجام خانواده در بین نمونه افراد مطلقه (۷۰/۲۳)، در بین نمونه افراد متأهل (۶۵/۹۴) و همچنین در مجموع پاسخگویان به طور معنی‌داری بیشتر از میانگین نظری (۶۳) بود. لذا در مجموع، میانگین میزان تأثیر منفی شبکه‌های ماهواره‌ای بر انسجام خانواده از نظر نمونه آماری این تحقیق بیشتر از متوسط بود.

هرچه پاسخگو بیشتر از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی زبان استفاده می‌کرد، میزان تأثیر منفی ماهواره بر روابط زناشویی، روابط والدین و فرزندان، مناسبات خانوادگی و انسجام خانواده را کمتر ارزیابی می‌کرد. به عبارت دیگر کسانی که از ماهواره استفاده نمی‌کنند یا کم استفاده می‌کنند، میزان تأثیر منفی ماهواره بر انسجام خانواده را بیشتر ارزیابی می‌کنند. ولی کسانی که از ماهواره زیاد استفاده می‌کنند؛ این تأثیر را کمتر ارزیابی می‌کنند. این نکته نشان‌دهنده این است که منطبق با نظریه کاشت،

رسانه به تدریج تأثیر خود را بر ذهن و فکر مخاطب خود به جا می‌گذارد، به گونه‌ای که در درازمدت، مخاطب هم‌نوا و هم‌سو با ماهواره شده و اثرات تخریبی آن را متوجه نمی‌شود. لذا جا دارد کارشناسان و صاحب نظران با نگارش مقالات، سخنرانی، برگزاری میزگرد و ... در مورد تبعات استفاده از شبکه‌های ماهواره‌ای و تأثیرپذیری آرام و تدریجی از آن، هشدارها و توصیه‌های لازم را ارائه نمایند. سازمان‌های متولی امور فرهنگی نیز باید با تدوین برنامه‌های جامع، بروشورها و کتابچه‌های کوچک در این زمینه گام‌های مهمی بردارند. صدا و سیما نیز ضمن نقد و بررسی عالمانه و کارشناسانه و دقیق این برنامه‌ها، نسبت به تدوین برنامه‌های جذاب و مورد پسند خانواده‌ها اقدام نماید.

فهرست منابع:

- ۱- اخوان تفتی، مهناز (۱۳۸۲). «پیامدهای طلاق در گذار از مراحل آن»، مطالعات زنان، سال اول، شماره ۳: ۱۵۱-۱۲۷.
- ۲- اعزاز، شهبلا (۱۳۷۹). تصویر خانواده در برنامه کودک سیما. تهران: اداره کل پژوهش‌های سیما.
- ۳- افهمی، بنفشه و آقامحمدیان شعریاف، حمیدرضا (۱۳۸۶). «بررسی عوامل مؤثر بر گرایش به ماهواره و تأثیر آن بر باورها و رفتارهای دینی مردم مشهد»، فصلنامه مطالعات تربیتی و روانشناسی: ۶۳-۷۸.
- ۴- امیری، عبدالرضا و همکاران (۱۳۹۱). «بررسی رابطه استفاده از شبکه‌های ماهواره‌ای و گرایش به آسیب‌های اجتماعی در بین جوانان شهر کرج»، فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی، شماره اول: ۱۹۹-۲۱۱.
- ۵- بالاخانی، قادر (۱۳۸۴). بررسی تأثیر میزان استفاده از رسانه‌های جمعی بر میزان اعتماد اجتماعی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه تربیت معلم تهران.
- ۶- رضوی زاده، ناصر و نجفی، حسن (۱۳۸۱). تحلیل محتوای مهم‌ترین مطالب روزنامه‌های سراسری. تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها.
- ۷- ریاحی، محمداسماعیل؛ علی‌وردی‌نیا، اکبر و بهرامی‌کاکاوند، سیاوش (۱۳۸۶). «تحلیل جامعه‌شناختی میزان گرایش به طلاق (مطالعه موردی شهرستان کرمانشاه)»، زن در توسعه و سیاست، شماره ۱۹: ۱۴۰-۱۰۹.
- ۸- سالنامه آماری سازمان ثبت احوال کشور، سال ۱۳۸۶.
- ۹- سالنامه آماری سازمان ثبت احوال کشور سال ۱۳۹۰.

- ۱۰- سخایی، ایوب (۱۳۹۱). بررسی رابطه میزان و نوع استفاده از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی زبان با مناسبات خانوادگی (مورد مطالعه: پنج منطقه شهر تهران). پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جامعه‌شناسی، تهران: دانشگاه خوارزمی.
- ۱۱- سورین، ورنر، تانکارد، جیمز (۱۳۸۱). نظریه‌های ارتباطات (ترجمه علیرضا دهقان). تهران: دانشگاه تهران.
- ۱۲- سیف، سوسن (۱۳۶۸). تئوری رشد خانواده. تهران: انتشارات الزهرا.
- ۱۳- صفری شالی، رضا (۱۳۹۰). نقش شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی زبان بر ساختار خانواده. طرح پژوهشی با حمایت وزارت کشور.
- ۱۴- عریضی، فروغ السادات؛ وحیدا، فریدون؛ دانش، پروانه (۱۳۸۵). «ماهواره و هویت جنسیتی دختران جوان»، مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره هفتم. شماره ۲: ۷۶-۱۰۰.
- ۱۵- علیخواه، فردین (۱۳۸۷). «مخاطب‌شناسی ماهواره‌های فارسی زبان: مدارهای ارتباطی بر کدام پاشنه می‌چرخند؟»، گفت و گو با روزنامه اعتماد ملی، ۱۳۸۷/۱/۲۰.
- ۱۶- فداکار دیلمقانی، مقصود (۱۳۸۰). «اوقات فراغت جوانان شهرستان ارومیه، بررسی تأثیر عوامل فرهنگی برنامه‌های ماهواره‌ای تلویزیون بر قشر جوان». سایت نوسابوک.
- ۱۷- ملتفت، حسین و احمدی، حبیب (۱۳۸۷). «بررسی عوامل مؤثر بر گرایش زوجین به طلاق (مطالعه موردی شهرستان داراب)»، نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران، شماره ۵: ۱۶۸-۱۵۲.
- ۱۸- نعیمی، محمدرضا (۱۳۹۱). «تأثیر تعامل خانواده و ماهواره در بروز پدیده طلاق در شهرستان گرگان»، مجله تخصصی جامعه‌شناسی، شماره اول: ۱۹۹-۲۱۱.
- ۱۹- نوابی‌نژاد، شکوه (۱۳۷۷). ویژگی‌ها و شرایط لازم دختر و پسر برای ازدواج، جوان و تشکیل خانواده. تهران: انتشارات انجمن اولیا و مربیان.

- 20-Bersamin, M.M.; Bourdeau, B.; Fisher, D.A.; and Grube, J.W. (2010). Television use, sexual behavior, and relationship status at last oral sex and vaginal intercourse. *Sexuality & Culture*, 14(2):157-168.
- 21- Chandler, D. (1995). *Cultivation theory*. Retrieved November 22 in www.aber.ac.uk/media/documents/short/cultiv.html.
- 22- Defiuer, Melvin L. and Denis, E. (1991). *Understanding Mass Communication by Niughton Miffin Co.*
- 23- Gerbner G. Larry Gross, Michael Morgan & Nancy Signorielli. (1994). *Growing up with television: The cultivation Perspective*, New Jersey.

-
- 24- Melkote, S., Shields, P. and Agrawal, B. (1980). International Satellite Broadcasting in South Asia: *Political, Economic and Cultural Implications*. Lanham, Maryland: University Press of America.
- 25- Sanz, B., R.Figuero, et al. (2003). *Mass media consumption in adolescence*, *Anales De Pediatria* , 63(6): 516-525.
- 26- Schiller, H. (1998). *Striving for Communication Dominance*, pp. 17-25 in D. K. Thussu (ed.) *Electronic Empires: Global Media and Local Resistance*. London: Edward Arnold.